

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В ОГЛЯДІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні з кожним роком набуває значніших масштабів, стає досить серйозним соціальним чинником, що негативно впливає на рівень розвитку суспільства, добробут та стан здоров'я нації. Швидкими темпами зростає кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Різке зростання цін на такі засоби та прогресуюче їх вживання створюють сприятливі умови для формування організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом. Ці злочинні дії підривають політичну стабільність, економічні реформи і правопорядок у нашій країні.

Обіг наркотичних засобів — це специфічний вид економічної діяльності, яка включає в себе їх виробництво, розподіл, використання та торгівлю ними з медичною та науковою метою.

Під перевезенням наркотичних засобів розуміють переміщення їх у просторі з одного місця в інше будь-якими засобами по землі, повітря або по воді.

Переміщення наркотиків, яке здійснюється однією або декількома особами з одного населеного пункту в інший, а також в межах одного й того ж населеного пункту, слід вважати незаконним перевезенням. Незаконне перевезення може здійснюватися як власниками наркотичних засобів, так і іншими особами, яким наркотик переданий на тимчасове зберігання [5, 330].

Наркоділки для уникнення кримінальної відповідальності постійно удосконалюють методи незаконного транспортування наркотиків, використовуючи різні шляхи їх переміщення, великий відсоток яких належить міжнародним автомобільним перевезенням, що здійснюються транзитом через територію України з Ірану, Афганістану, Туреччини, Болгарії, Румунії до країн Західної Європи, з використанням для перевезення наркотиків особливостей конструкцій транспортних засобів, а також спеціально обладнаних сховищ [8, 391].

Виходячи з географічного положення України, відкритим залишається питання про використання нашої держави для транзитних перевезень так званих «важких наркотиків» — героїну, кокаїну, амфетамінів та ін. Темпи росту зловживань наркотичними засобами й активне збільшення їхнього незаконного обігу свідчать про те, що застосовувані міри протидії цим негативним факторам повинні бути більш ефективними.

Вирішенню питання про виявлення та вилучення наркотичних засобів на транспорті належить ключова роль у загальнонаціональній програмі боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Огляд автотранспорту для виявлення перевезення чи зберігання наркотичних засобів чи психотропних речовин здійснюється відповідно до чинного законодавства, законів України «Про митну службу», «Про міліцію», «Про до-

рожній рух», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», а також великої кількості інших нормативних документів на засадах використання передового досвіду та сучасних технічних засобів.

Проблемі огляду й обшуку транспортних засобів стосовно перевезення наркотиків приділяли увагу А. В. Науменко, О. В. Одерій, Л. І. Романова, М. В. Салтєвський, В. А. Щербань, С. В. Войцеховська, Г. І. Грамович та ряд інших авторів.

Аналіз зазначених робіт свідчить про те, що вони носять загальний рекомендаційний характер для працівників правоохоронних органів.

У той же час невирішеною частиною даної проблеми є відсутність чітко сформульованих рекомендацій загальнометодичного характеру, заснованих на принципах законності, достовірності, науковості й повноти застосування тактичних прийомів і технічних засобів шляхом використання спеціальних знань досвідчених осіб, що виступають у ролі спеціалістів при огляді конкретного окремо взятого виду сухопутного транспортного засобу спеціального призначення на предмет виявлення наркотиків.

До транспортних засобів спеціального призначення належать оперативно-технічні транспортні засоби, конструкція та позначення яких відповідає нормам ДСТУ-3849-99. До них відносять транспортні засоби: швидкої медичної допомоги, аварійно-рятувальних служб, пожежної охорони, машин МНС, військової автомобільної інспекції, служби інкасації та перевезення цінностей, оперативні автомобілі лісового господарства, держаної екологічної інспекції, служби безпеки дорожнього руху, міністерств та відомств транспорту.

До спеціальних транспортних засобів належать транспортні засоби, призначені для перевезення, перевезення і зберігання, перевезення й обробки спеціального вантажу [9, 48–49]. За призначенням вантажу, який перевозиться, нараховується декілька сотень спеціальних транспортних засобів (перевізники пального, борошна, живої риби, лісовози, цементовози та ін.).

Малодослідженою частиною вищезазначеної проблеми є питання з огляду пересувних транспортних засобів спеціального призначення — автобудиночків, до яких ставляться пікапи з пустотілим каркасом, і великогабаритних автобудиночків з надкабінним простором.

Працівникам митної служби відомо, що саме великогабаритні надкабінні будиночки легше всього використати для контрабанди наркотиків.

У зв'язку тим, що даний вид автотранспорту в Україні є малопоширеним, а також відсутні фахівці з пристроїв, комплектації й технічного обслуговування цього транспорту, то огляд такого виду транспортного засобу являє собою складне завдання для працівників митних служб, прикордонних військ і співробітників міліції.

Метою даної роботи є систематизація найбільш доступних і простих у виконанні тактичних прийомів на основі використання спеціальних знань обізнаних осіб в огляді великогабаритного надкабінного автобудиночка для виявлення наркотичних засобів і психотропних речовин.

Найбільш поширеним різновидом наркотичних речовин, які незаконно переміщуються через територію України, є наркотичні засоби, що отримують з рослин маку та коноплі.

Макова солома — усі частини, цілі чи подрібнені (за винятком власне дозрілого насіння), рослини виду мак снотворний, зібрані хоч яким способом, що містять наркотично активні алкалоїди опію. Може бути висušена й невисušена.

Слід зазначити, що при незначній вазі макова солома має великий об'єм, тому перевізники ховають її у великогабаритні предмети: картонні коробки, господарські сумки, речові мішки, полімерні пакети. Характерною ознакою можливого приховування у цих випадках є невелика вага порівняно з об'ємом. Професійні перевізники, як правило, провозять більш значну кількість такої наркосировини, використовуючи для приховування макової соломи конструктивні порожнини транспортних засобів (багажні та акумуляторні відсіки, горловини для заливання води; паливні баки, відсіки розташування електрообладнання та ін.).

Опій-сік маку снотворного, що згорнувся. Має характерний запах молочного соку маку, гіркий за смаком і зустрічається у вигляді грудок, кульок чи плиток, але найчастіше смолоподібна речовина коричневого кольору зустрічається у вигляді пластичної маси, яка легко приймає форму заданої упаковки. Перевозиться в полімерних пакетах. Досить яскравий факт затримання такого наркотику мав місце 11.01.1996 р. на митному посту «Яготин» Волинської митниці, де при митному контролі вантажного автомобіля «Мерседес», під керуванням гр-на Ірану, в каркасній трубі даху причепа, яка була закрита клаптками тканини з харчовими спеціями, виявили 5007 г опію-сирцю. У цьому випадку використовувалася службова собака, поведінка якої стала підставою поглибленого огляду транспортного засобу [10].

Опій екстракційний — засіб, що отримують із макової соломи будь-яким способом шляхом виділення (екстракції) наркотично активних алкалоїдів водою або органічними розчинниками; може зустрічатися в рідкому, смолоподібному або твердому стані. Має характерний запах висušених фруктів. Колір переважно коричневий. Методи транспортування подібні до методів транспортування опію-сирцю. Для рідини використовується скляна, пластикова та металева тара.

Опій ацетильований — напівсинтетична речовина у вигляді рідини темно-коричневого, коричневого або жовтого кольору. Отримують її шляхом ацетильовання опію або опію екстракційного. Містить у своєму складі крім алкалоїдів опію ацетильовані похідні. Колір переважно коричневий. Транспортується у скляній, пластиковій та металевій тарі.

Цей наркотичний засіб є самим поширеним серед споживачів наркотиків. Його маса у загальній вазі всіх наркотичних засобів, що споживаються в Україні, становить майже 85%. Оскільки дана речовина має відносно невеликий термін зберігання, то її перевезення здійснюється на досить невеликій відстані.

Морфін — наркотичний анагетик, основний алкалоїд опію. Білий кристалічний порошок без запаху. Фармацевтична промисловість випускає препара-

ти морфіну під різними назвами (морфіну гідрохлорид, етилморфіну гідрохлорид, морфілонг, налорфін тощо) у вигляді капсул, таблеток (порошку) білого кольору, розчинів в ампулах або шприц-тюбиках.

За силою дії на організм людини доза ін'єкційного розчину морфіну в 10–20 разів перевищує рівню їй за вагою дозу опію.

Кодеїн — наркотичний аналгетик. Міститься в маку та опії. Більшу частину кодеїну одержують після переробки морфіну. Білий кристалічний порошок без запаху. Фармацевтична промисловість випускає порошок білого кольору — кодеїну фосфат. Також він входить до складу різних фармацевтичних препаратів, оскільки є найбільш розповсюдженим протикашлевим засобом, тому його легко придбати.

Оmnopон — суміш гідрохлоридів алкалоїдів опію, містить 50% морфіну та до 35% інших алкалоїдів. Порошок від кремового до коричневато-жовтого кольору, в розчинах — безбарвний або жовтий. Використовується у медицині як аналгетик. Фармацевтична промисловість випускає препарати опнопону під різними назвами у вигляді порошку та розчинів в ампулах.

Героїн (діацетилморфін) — напівсинтетичний засіб, що одержують шляхом очищення морфіну. Зустрічається у вигляді порошку або гранул білого, бежевого, коричневого, блідо-рожевого та чорного кольору. На споживчий ринок потрапляє значно розведеним або розрідженим, як правило, крохмалем, лактозою, глюкозою, хініном або іншою порошкоподібною масою. Часто містить як наповнювачі лікарські препарати (барбітурати, новокаїн, кофеїн, та ін.). Для зберігання в сухому стані через свою гігроскопічність пакується в полімерну плівку або алюмінієву фольгу. Відносно інших наркотичних засобів, поширених на території України, має досить високу вартість, яка коливається залежно від регіону споживача та якості самого наркотику.

Для приховування героїну перевізники використовують батарейки живлення (у великій батарейці розміщується батарейка меншого розміру, а порожнини заповнюють наркотиком), газові та аерозольні балони, фото-, відео-, аудіокасети. За допомогою пульверизатора наркотик наноситься на поверхню аркушів паперів, які потім пресуються. Запакований в полімерні пакети героїн зашивають як прокладки валіз, у частини одягу. Імітовані бруски мила, що містять цей наркотичний засіб, запаковуються у фірмову упаковку.

Так, у грудні 2002 року в легковому автомобілі ВАЗ 2109 під сидінням водія М., мешканця м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, працівниками органів МВС було виявлено і вилучено декілька грамів особливо небезпечної наркотичної речовини — героїну, який був запакований в полімерний пакет (Звіт ЕКЗР КМУ НДЕКЦ при УМВС України в Дніпропетровській області за 2003 р.)

Марихуана — суміш цілих або різного ступеня подрібнення верхівок рослини коноплі з квітками, залишками стебла чи плодами (за винятком центрального стебла, насіння та листя, якщо вони не супроводжуються верхівками, або окремі частини верхівок (квітки, пилок), з яких не була виділена смола і які містять тетрагідроканнабінол. Колір — від зеленого до коричневого. Марихуа-

на, запакована в полімерні пакети, розміщується перевізниками в порожнинах транспортних засобів.

Так, 20.06.1996 року Рава-Руською митницею у боксі поглибленого контролю в автомобілі марки БМВ, реєстраційний номер В2198МВ, в запасному колесі було виявлено пакети з марихуаною загальною вагою 2,5 кг [10, 5–9].

Гашиш — відділена смола, очищена чи неочищена, яку одержують з конопель. Найчастіше зустрічається у вигляді спресованої суміші смоли, пилку та окремих подрібнених часток верхівок конопель з різними наповнювачами для придання суміші певної форми: кульок, плиток, паст тощо. Має твердий стан, характерний запах. Колір — від світло-зеленого до коричневого.

Найчастіше гашиш приховується в кейсах, обкладинках книг, у взутті під виглядом устілок, у харчових продуктах тощо.

07.05.1997 року в пункті пропуску «Гребенне» (Польща) було затримано вантажний автомобіль марки ДАФ з причепом для перевезення великої рога-тої худоби. У причепі перевозився легковий автомобіль марки «Мерседес-500-Е», під час поглибленого контролю якого було виявлено сховище, в якому знаходилося 650,7 кг гашишу [10].

Тотальний огляд транспортних засобів в обмежений термін для виявлення місць схову наркотичних засобів є малоефективним, трудомістким у здійсненні та економічно невиправданим.

Лише при отриманні оперативної інформації щодо можливого переміщення наркотиків конкретною особою чи певним транспортним засобом проводиться поглиблений огляд вказаного в оперативному орієнтуванні транспортного засобу. Такий огляд здійснюється для виявлення та вилучення наркотичних засобів та психотропних речовин, з'ясування каналів надходження, визначення та подальшої ліквідації всього ланцюга кримінального збуту наркотиків (джерело—виробник—наркокур'єр—збувальник—наркоман) і проводиться, як правило, після завершення логічного контролю особою, яка здійснює такий огляд.

Під логічним контролем слід розуміти наявність і аналітичне відпрацювання інформації про нелегальне переміщення або про контрольовану поставку наркотиків, а також аналітичну обробку інформації про: перевізника такого вантажу; транспортний засіб; вантаж (вид вантажу, відповідність його сертифікатам, що надаються; різновид тари та її кількість; відповідність товару зазначеній упаковці та ін.); супровідні документи на вантаж і транспортний засіб (накладна на вантаж, вантажно-митна декларація, технічний паспорт на транспортний засіб, посвідчення водія та ін.); маршрут, яким прямує автомобіль тощо.

Оглядаючи такий транспортний засіб, необхідно звернути увагу на частоту переміщення його по території країни або через митний кордон (чим більшою є кількість таких переміщень, тим більшим може виявитися обіг наркотичних засобів); його вартість: чим вона є більшою, тим дорожче може виявитися перевезений вантаж; слід зауважити на те, чи відповідає даний транспортний засіб тому чи іншому вантажу, який ним переміщується (рефрижератори чи

морозильні камери, наприклад, не можуть бути призначені для переміщення меблів, промислового обладнання, будівельних матеріалів тощо).

Такий логічний контроль неможливий без застосування спеціальних знань інспекторами митних органів, державної прикордонної служби України, служб ДАІ, працівниками ОВС та інших служб, які його здійснюють.

Для досягнення ефективності огляду транспортних засобів стосовно виявлення і вилучення наркотиків, повноти та всебічності вивчення всіх обставин злочину, пов'язаного з незаконним переміщенням наркотичних засобів, практичним працівникам правоохоронних органів слід при огляді транспортних засобів малопоширених конструкцій (в тому числі і транспортних засобів спеціального призначення, наприклад автобудиночків) використовувати допомогу досвідчених осіб, що виступають у ролі спеціалістів. Спеціалісти можуть залучатися, якщо: у особи, яка проводить огляд, відсутні відповідні знання та навички (наприклад, знання специфікації транспортного засобу, особливостей його конструкції, необхідної комплектації, особливостей і порядку послідовності монтажу та демонтажу окремих вузлів та агрегатів транспортного засобу спеціального призначення та ін.); необхідно доручити здійснення ряду операцій саме спеціалісту; виникла необхідність виконання у мінімальні строки великого обсягу роботи, що потребує спеціальних знань та навичок; необхідно одночасно застосувати декілька засобів криміналістичної техніки. Такими спеціалістами можуть бути: експерти-криміналісти, кінологи, інженери з комплектації транспортних засобів спеціального призначення, фахівці-хіміки, автослюсарі кваліфікації певного профілю, спеціалісти вибуховотехнічної служби, пожежники та ряд інших спеціалістів в залежності від цілей та завдань огляду транспортного засобу.

Як свідчить досвід експертної практики, на результативність огляду транспортного засобу для виявлення наркотиків значно впливає застосування спеціальних технічних засобів пошуку — портативних пошукових наборів та приладів: магнітних підіймачів («МП-1», «Спрут», «Арка» та ін.); оглядових приладів «Лоза» моделі «Pegula mod. 3001,3002»; набору технічних засобів для виявлення видалених зображень на металах («Феррит-1»); використання лабораторій мобільного контролю; застосування штучних джерел освітлення: електронних, люмінесцентних ламп; ламп випромінювання з УФЛ та ІЧ-променями; різноманітних приладів: софітів, рефлекторів, прожекторів, ліхтарів, акумуляторів, зарядних пристроїв; засобів вимірювання: масштабних лінійок, рулеток, вимірювальних луп, транспортирів, штангенциркулів, пошукової техніки, представленої пристроями спеціального призначення: щупу для добору проб, телемонічної штанги, дзеркал софітів для дистанційного огляду об'єктів тощо.

Перед початком огляду, якщо є така можливість, необхідно використати службову собаку, натреновану на пошук наркотиків.

Зовнішній огляд:

1. Досліджуються всі зовнішні відсіки: горловини для заливання води; бак для відходів; паливні баки; відсіки розміщення електричних контактів; багажні відсіки.

2. Необхідно оцінити товщину стінок виступаючих над кабіною частин будиночка. Зазначену величину варто враховувати при огляді зсередини.

3. На кутах будиночка й біля них досліджувати всі металеві планки для виявлення переробок: перевірити чи немає гвинтів із задирками, біля планки слідів свіжого ущільнювача.

4. Перевірити наявність вентиляційних або інших отворів. Якщо такі отвори помітні зверху на даху будиночка, але усередині вони прикриті панеллю, то необхідно ретельно досліджувати дах для виявлення схованок.

5. Досліджувати зовнішню крайку дна будиночка на наявність ознак потайного відсіку під ним.

Внутрішній огляд:

1. Відкривши двері й увійшовши всередину, треба по можливості усередині приміщення виявити ознаки заходів, що перебувають запах (гострий запах парфумерії, тютюнового диму).

2. Перевірити товщину підлоги, стінок, даху.

3. Перевірити наявність зовнішніх вентиляційних і освітлювальних отворів.

4. Провести дослідження простору під ящиками й за ними щодо наявності там схованих відсіків.

5. Перевірити чи не занадто новими виглядають килимки на панелі й підлозі старого будиночка.

6. Дослідити дах зсередини на наявність погано підігнаних панелей, занадто блискучих капелюшків цвяхів.

7. Виміряти відстань від низу спального простору (над кабіною) до нижнього краю вікна. Розбіжність результатів вимірів, виконаних зовні й зсередини, може свідчити про простір зі схованими наркотиками.

8. Дослідити баки з водою й інші герметичні ємності стосовно внесення змін у їхню конструкцію.

9. Виміряти глибину холодильного відсіку щодо можливості неврахованого простору з боків від нього або за ним.

10. При огляді варто пам'ятати, що будиночки після довгої поїздки виглядають не дуже чистими й прибраними.

Застосування зазначених рекомендацій з використанням спеціальних знань обізнаних осіб може сприяти підвищенню результативності та ефективності огляду розглянутих транспортних засобів для виявлення наркотиків, а також запобіганню злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Література

1. Войцеховская С. В., Грамович Г. И. и др. Методика расследования незаконных операций с наркотиками. — Минск: Харвест, 2003. — С. 159.
2. Мірошніченко П. Я. Контрабанда наркотичних засобів та її розмежування з іншими різновидами злочинів // Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Боротьба з контрабандою: проблеми й шляхи їх вирішення (теорія й практика)», Київ, 4–6 червня 1998 р. — 1998. — Т. 10. — С. 398.

3. Пауменко А. В. Виявлення та попередження злочинів і правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, працівниками органів внутрішніх справ. — К., 2004. — С. 25.
4. Одерий А. В. Расследование преступлений о незаконном обращении наркотических средств: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Х., 1998. — С. 8.
5. Ромапова Л. І. Паркомапія і паркотизм. — С.Пб., 2003. — С. 330–331.
6. Салтєвський М. В. Криміналістика. — К., 2005. — С. 356.
7. Удод А. П. та ін. Паркотичні засоби, психотропні речовини та їх розпізнавання: Довідник. — К., 1997. — С. 12–33.
8. Щербаль В. А. Організація боротьби з контрабандою паркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів // Матеріали третьої Міжнародної науково-практичної конференції «Боротьба з контрабандою: проблеми й шляхи їх вирішення (теорія й практика)», Київ, 4–6 червня 1998 р. — 1998. — Т. 10. — С. 390–392.
9. Коментарии к правилам дорожного движения. — К., 2002. — Пункт 3.1. — С. 48–49.
10. Апатична довідка огляду роботи регіональних митниць, митниць прямого підпорядкування та митниць ДМСУ за 1996–1997 рр. — К., 1997. — С. 5–9.